Agnieszka Brzóska
Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Pedagog szkolny w polskim systemie edukacji

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie specyfiki pracy na stanowisku pedagoga szkolnego. Pedagog szkolny to nauczyciel odpowiedzialny w szkole za realizację zadań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Podejmuje on działania diagnostyczne, mediacyjne, wychowawcze, terapeutyczne i profilaktyczne wobec uczniów, zwłaszcza sprawiających trudności wychowawcze i przejawiających postawy społecznie nieakceptowane, współpracuje także z wieloma osobami oraz instytucjami. Praca w charakterze pedagoga szkolnego nie należy do łatwych, w związku z czym zmaga się on w codziennej pracy z wieloma wyzwaniami, które znacząco obciążają go psychicznie.

Słowa kluczowe: pedagog szkolny, nauczyciel, edukacja, pomoc psychologiczno-pedagogiczna

Współczesna szkoła stanowiąca instytucję oświatowo-wychowawczą pełni wiele funkcji. Przede wszystkim kształci młodych ludzi, wychowuje ich, sprawuje nad nimi należytą opiekę, wprowadza ich w świat wartości i kultury. Realizacji tych celów służą zabezpieczenie budżetowe ze skarbu państwa i samorządów lokalnych, baza lokalowa (budynek szkoły), nadzór pedagogiczny, a przede wszystkim odpowiednio dobrana i wykształcona kadra pedagogiczna[1]. Ważne miejsce w niej zajmuje pedagog szkolny.

Pedagog szkolny – specyfika zawodu

Pedagog szkolny to „stanowisko nauczyciela powołanego do sprawowania opieki wychowawczej nad młodzieżą w szkole i poza szkołą oraz koordynowania współpracy szkoły z domem”[2]. Zdaniem Bożeny Matyjas pedagog szkolny to „osoba

[1] W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 381.
[2] Ibidem, s. 299-300.

zatrudniona w szkole w celu uzupełniania, pogłębiania i rozszerzania działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej prowadzonej przez nauczycieli. Szczególny nacisk w pracy pedagoga szkolnego powinien być położony na pełnienie funkcji wychowawczych, opiekuńczych i diagnostyczno-doradczych”[3]. Małgorzata Słoma pisze z kolei, że „pedagog musi spełniać jednocześnie wiele ról: być wychowawcą, opiekunem, edukatorem, diagnostą, terapeutą i animatorem w jednej osobie”[4]. Analizując powyższe definicje, nasuwa się wniosek, że pedagog szkolny to osoba organizująca i realizująca działania o charakterze wychowawczym, opiekuńczym, terapeutycznym, diagnostycznym i doradczym. Wykonuje je we współpracy z wychowawcami, nauczycielami poszczególnych przedmiotów, innymi specjalistami, instytucjami oraz prawnymi opiekunami uczniów.

Po raz pierwszy zapis odnoszący się do konieczności ustanowienia stanowiska pedagoga szkolnego jako wysoko wykwalifikowanego specjalisty, który odciążony od zajęć dydaktycznych będzie mógł się zająć całością problematyki opiekuńczo-wychowawczej, pojawił się w instrukcji stanowiącej załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z 1 lutego 1973 roku w sprawie organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1973/1974[5]. Na mocy tego rozporządzenia powołano pierwszych 100 pedagogów, których zatrudniono w miejskich szkołach podstawowych i niektórych zbiorczych gminnych placówkach oświatowych. Z czasem rozszerzano teren działań pedagoga o pracę w szkołach średnich. Na początku pedagodzy jako nowi pracownicy podejmowali działania opiekuńczo-wychowawcze, nie znając szczegółowych wytycznych dotyczących zakresu swoich zadań. Nie byli też postrzegani przez nauczycieli jako osoby przydatne. W odpowiedzi na postulaty osób pracujących na stanowisku pedagoga szkolnego Ministerstwo postanowiło wpisać profesję pedagoga jako zawód. Po raz pierwszy pojawił się on formalnie w Zarządzeniu Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 r. W 1976 roku Ministerstwo Oświaty i Wychowania przedstawiło „Zarys modelu nauczyciela – pedagoga szkolnego”, w którym podkreślano rolę pedagoga jako „inicjatora i współorganizatora pracy wychowawczo-opiekuńczej na terenie szkoły oraz współkoordynatora i reprezentanta szkoły i spraw jej uczniów w kontaktach z pozaszkolnymi instytucjami”[6]. W latach 70. kandydat na stanowisko pedagoga szkolnego musiał posiadać wyższe studia magisterskie z zakresu pedagogiki lub innego kierunku,

[3] B. Matyjas, *Pedagog szkolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Plich, Warszawa 2005, s. 85.

[4] M. Słoma, *Nowa rola pedagoga*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 6, s. 44-47.

[5] B. Matyjas, op. cit., s. 85.

[6] J. Wołczyk, *Sylwetka zawodowa pedagoga szkolnego a potrzeby socjalistycznej szkoły. Nauczanie i Wychowanie*, Warszawa 1977, s. 74.

pod warunkiem posiadania co najmniej trzyletniego stażu zawodowego w szkole lub innej placówce oświatowo-wychowawczej. Pedagog szkolny pracował początkowo na etacie wynoszącym 36 godzin tygodniowo w szkołach liczących ponad 600 uczniów[7]. Na mocy Rozporządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z 15 września 1982 r. zmniejszono etat do 20 godzin tygodniowo. W ich ramach pedagog prowadził zajęcia grupowe i indywidualne, wynikające z realizacji zadań terapeutycznych, korekcyjnych, doradczych i diagnostycznych[8]. Po reformie edukacji, którą przeprowadzono w 1999 r., ustanowiono stanowisko pedagoga szkolnego na wszystkich etapach kształcenia, nie tylko na poziomie szkoły podstawowej, tak jak było dotychczas. Jednocześnie dokonano korekty jego zadań, odstępując od szczegółowych wymagań na rzecz zadań ogólnych, zgodnych z potrzebami danej szkoły[9]. W kolejnych aktach prawnych: Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. oraz Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach podkreślono, że decyzję o zatrudnieniu (bądź nie) pedagoga szkolnego pozostawia się dyrektorowi placówki, jako osobie odpowiadającej za organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej na jej terenie. W Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania wpisano zawód pedagoga szkolnego w dziale „specjaliści nauczania i wychowania" pod numerem 235912[10], obok takich zawodów jak np. nauczyciel-logopeda, nauczyciel-psycholog, nauczyciel-bibliotekarz czy egzaminator on-line.

O wykształceniu jakie powinien posiadać pedagog szkolny oraz warunkach jego zatrudnienia mówią zapisy Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela. Współcześnie stanowisko to może zajmować osoba, która posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego

[7] Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 r. (Dz. U. MOiW z 1975 r., nr 11, poz. 112).

[8] Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 15 września 1982 r. (Dz. U. MOiW z 1982 r., nr 29, poz. 27).

[9] T. Lewandowska-Kidoń, B. Kalinowska-Witek, *Rola pedagoga szkolnego w szkolnym systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Lublin 2016, s. 14.

[10] Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. 2014, poz. 1145).

są to wystarczające kwalifikacje[11]. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska pedagoga szkolnego w następujących szkołach i placówkach: przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach, liceach ogólnokształcących, technikach, branżowych szkołach II stopnia, branżowych szkołach I stopnia, szkołach policealnych, placówkach doskonalenia nauczycieli, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych, bibliotekach pedagogicznych, kolegiach pracowników służb społecznych, placówkach oświatowo-wychowawczych, placówkach zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania, posiada osoba, która ukończyła:

a) studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie na kierunku pedagogika w specjalności odpowiadającej prowadzonym zajęciom oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
b) studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, na dowolnym kierunku, i studia podyplomowe w zakresie prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne[12].

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska pedagoga w przedszkolach i szkołach podstawowych posiada również osoba, która ukończyła:

a) studia pierwszego stopnia na kierunku pedagogika w specjalności odpowiadającej prowadzonym zajęciom oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
b) studia pierwszego stopnia na dowolnym kierunku i studia podyplomowe w zakresie prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne[13].

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska pedagoga w następujących szkołach i placówkach: przedszkolach specjalnych, oddziałach specjalnych w przedszkolach ogólnodostępnych, szkołach podstawowych specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach podstawowych ogólnodostępnych, gimnazjach specjalnych, oddziałach specjalnych w gimnazjach ogólnodostępnych, szkołach ponadpodstawowych specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach ponadpodstawowych ogólnodostępnych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach wychowawczych, dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, szkołach specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, ośrodkach umożliwiających dzieciom

[11] Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2006 r. nr 97, poz. 674 z późń. zm.), art. 9, ust. 1.
[12] Ibidem, §19, ust.1.
[13] Ibidem, § 19, ust. 2.

i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim oraz dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, szkołach wchodzących w skład młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, szkołach w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, posiada osoba, która ukończyła:

1) studia wyższe na kierunku pedagogika lub pedagogika specjalna, w specjalności odpowiedniej do niepełnosprawności uczniów, na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
2) ma kwalifikacje określone w punkcie 1., a ponadto ukończyła studia wyższe, studia podyplomowe, zakład kształcenia nauczycieli lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pedagogiki specjalnej odpowiedniej do niepełnosprawności uczniów lub rodzaju placówki[14].

Dyrektor placówki jako jej kierownik, zgodnie z zapisem art. 68 ust. 5 Ustawy z 14 grudnia 2016 Prawo oświatowe 15, zatrudniając pedagoga szkolnego dokonuje oceny uzyskanych przez niego kwalifikacji pod kątem potrzeb szkoły czy innej placówki. Polega to na porównaniu programu ukończonych studiów kandydata z zadaniami, jakie będzie realizował na stanowisku pedagoga szkolnego16. Przy zatrudnieniu pedagoga szkolnego dyrektor uwzględnia wytyczne organu prowadzącego, zgodnie z zapisem art. 42 ust. 7 pkt 3 Ustawy Karta Nauczyciela17. Wymiar zatrudnienia oraz zakres zadań pedagoga szkolnego zależy od takich czynników jak: zapotrzebowanie na określone formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej ze strony uczniów, rodziców i nauczycieli; kwalifikacje i umiejętności wychowawców i nauczycieli zajęć edukacyjnych; dostępność do poradni psychologiczno-pedagogicznej lub poradni specjalistycznej. Zgodnie z nowym zapisem w art. 42 w ust. 7 pkt. 3 obowiązującym od 1.09.2018 r. „organ prowadzący szkołę lub placówkę określa tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć: pedagogów, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych, doradców zawodowych, z wyjątkiem nauczycieli zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, z tym że wymiar ten nie może przekraczać 22 godzin”[18]. Powyższy cytat dotyczy zajęć, które pedagog szkolny

[14] Ibidem,§19, ust. 3.
[15] Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 59), art. 68, ust. 5.
[16] T. Lewandowska-Kidoń, B. Kalinowska-Witek, op. cit., s. 17.
[17] Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, (Dz.U. 2006, nr 97, poz. 674 ze zm.), art. 42, ust. 7, pkt 3.
[18] Ibidem, art. 42, ust.7, pkt. 3.

prowadzi z uczniami. Całkowity czas pracy pedagoga jest taki sam, jak innych nauczycieli i wynosi 40 godzin tygodniowo. Czas ten obejmuje dodatkowe spotkania z uczniami i rodzicami, szkolenia w ramach podnoszenia swoich kompetencji zawodowych, przygotowywanie się do zajęć, organizację różnych wydarzeń na terenie szkoły, spotkania zespołów profilaktycznych, zebrania rady pedagogicznej, spotkania z przedstawicielami innych instytucji świadczących pomoc rodzinie i dziecku czy przygotowanie gazetki szkolnej[19].

Przepisy prawa regulują również wynagrodzenie, jakie przysługuje pedagogowi szkolnemu. Jego zarobki, podobnie jak nauczycieli, zależą od posiadanego stażu pracy i kwalifikacji oraz stopnia awansu zawodowego. Pedagogowi przysługują również różne dodatki, o których mowa w art. 30 ust. 1 przytaczanej ustawy. Może to być np. dodatek za wysługę lat – staż pracy, dodatek funkcyjny za m.in. pełnienie funkcji opiekuna stażu nauczyciela odbywającego staż na wyższy stopień awansu zawodowego, dodatek motywacyjny (za szczególnie zaangażowanie w pracę, o przyznaniu którego decyduje dyrektor placówki), dodatek za warunki pracy, np. za pracę w szkołach specjalnych, dodatek wiejski za pracę w placówkach zlokalizowanych na terenach wiejskich i miast do 5 tys. mieszkańców. Pedagog, tak samo jak nauczyciel, ma prawo do wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw. Może również otrzymać nagrody i inne świadczenia wynikające ze świadczenia stosunku pracy oraz świadczenia z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych.

W cytowanej ustawie określono również warunki, w jakich powinien pracować pedagog szkolny. W art. 29 znajduje się zapis, mówiący o tym, że „nauczycielowi przysługuje wyposażenie jego stanowiska pracy, umożliwiające realizację dydaktyczno-wychowawczego programu nauczania”[20]. W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania czytamy, że nauczycielowi przysługuje nieodpłatnie wyposażenie w materiały niezbędne do wykonywania czynności wchodzących w zakres jego obowiązków, stosownie do specyfiki danej szkoły. Szczegółowy wykaz tych materiałów ustala dyrektor szkoły[21].

[19] T. Lewandowska-Kidoń, B. Kalinowska-Witek, op. cit., s. 15.

[20] Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.), art. 29.

[21] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania (Dz.U. 2011, nr 6, poz. 23), §3.

Oprócz wcześniej wspomnianych kwalifikacji, a więc przygotowania merytorycznego do wykonywania zawodu, od pedagoga szkolnego oczekuje się również posiadania odpowiednich predyspozycji osobowościowych. Co prawda nie ma o nich mowy w wymienionych powyżej aktach prawnych, ale nie ulega wątpliwości, że osoba pracująca na co dzień z dziećmi, często doświadczającymi różnych trudności, oraz współdziałająca z wieloma osobami czy instytucjami, powinna cechować się określonymi przymiotami. Aneta Gop pisze w swoim artykule, że: „od pedagoga oczekuje się m.in. dojrzałości, empatii i wrażliwości, podmiotowego podejścia do każdej jednostki, życzliwości i wyrozumiałości, postawy tolerancyjnej, bezinteresowności, gotowości do niesienia pomocy, pracowitości, w tym także społecznego zaangażowania czy szeroko pojętej aktywności, cierpliwości, konsekwencji, sumienności i odpowiedzialności”[22]. Pedagog powinien cechować się również umiejętnością budowania relacji z podopiecznym oraz zdolnością podążania za nim, towarzyszenia mu we wzlotach i upadkach, w sukcesach i porażkach. Bardzo ważna jest też jego autentyczność, szczere wyrażanie swoich uczuć i myśli, spontaniczność, naturalność, wiara we własne siły, możliwości oraz swoich wychowanków. Istotna wydaje się również umiejętność organizacji swojego stanowiska pracy, a także takie przymioty jak punktualność czy systematyczność. Ponadto pedagog musi posiadać odpowiedni poziom kultury osobistej oraz etyki zawodowej. Powinien być także sprawiedliwy, nie oceniać w sposób subiektywny, a obiektywny[23], a także potrafić się stać kreatywnym obserwatorem rzeczywistości szkolnej, umiejącym się odnieść do zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych ucznia we współczesnym świecie[24].

Zadania i obowiązki pedagoga szkolnego

Pedagog szkolny realizuje wiele zadań. W świetle Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach należy do nich w szczególności:

1) „prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych

[22] A. Gop, *Sylwetka pedagoga specjalnego – badania korelacyjne studentów pedagogiki specjalnej*, „Szkoła Specjalna” 2013, nr 2, s. 96.
[23] A. Lasota, *Pożądane cechy nauczyciela-pedagoga w ujęciu klasycznych i współczesnych koncepcji*, „Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna” 2016, nr 1, s. 79-83.
[24] V. Tanaś, W. Welskop, *Pedagog we współczesnym świecie*, Łódź 2015, s. 7.

oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu określenia mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów oraz przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu przedszkola, szkoły i placówki;
2) diagnozowanie sytuacji wychowawczych w przedszkolu, szkole lub placówce w celu rozwiązywania problemów wychowawczych stanowiących barierę i ograniczających aktywne i pełne uczestnictwo ucznia w życiu przedszkola, szkoły i placówki;
3) udzielanie uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb;
4) podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży;
5) minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz inicjowanie różnych form pomocy w środowisku przedszkolnym, szkolnym i pozaszkolnym uczniów;
6) inicjowanie i prowadzenie działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych;
7) pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień uczniów"[25].

Powyższe ogólne zadania zawarte w rozporządzeniu można rozpisać na bardziej szczegółowe, do których zalicza się: prowadzenie obserwacji, rozmów, wywiadów, badań socjometrycznych, ankietowych oraz analizowanie uzyskanych wyników; projektowanie i realizacja działań interwencyjnych w stosunku do uczniów tego wymagających; prowadzenie indywidualnych rozmów z uczniami sprawiającymi trudności wychowawcze i/lub zmagającymi się z problemami emocjonalnymi; udzielanie uczniom pomocy materialnej; uczestnictwo w zespołach interdyscyplinarnych (np. reprezentowanie szkoły na spotkaniu w sprawie Niebieskiej Karty założonej rodzinie ucznia) oraz w spotkaniach na terenie poradni psychologiczno-pedagogicznej; dbanie o realizację obowiązku szkolnego uczniów, opiniowanie spraw uczniów; opracowanie wniosków do sądów rodzinnych i nieletnich np. o wgląd w rodzinną sytuację ucznia czy ze względu na zachowania wskazujące na demoralizację nieletniego; postulowanie o skierowanie ucznia do poradni specjalistycznej, o zorganizowanie dla ucznia dodatkowych zajęć; interpretacja orzeczeń i opinii psychologiczno-pedagogicznych oraz analiza innej

[25] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2017, poz. 1591), § 24.

dokumentacji dotyczącej uczniów; współpraca przy tworzeniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego; konsultacje indywidualnych przypadków ze specjalistami z zewnątrz; pomoc w rozwiązywaniu sytuacji problemowych w klasach; wspomaganie merytoryczne i metodyczne nauczycieli – udzielanie porad w zakresie interpretacji zachowań uczniów przejawiających trudności przystosowawcze oraz proponowanie metod wychowawczych; wskazywanie zalecanych form i sposobów dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych oraz możliwości dziecka; współpraca z pielęgniarką szkolną, udzielanie porad rodzicom w sprawach wychowawczych; prowadzenie szkoleń i warsztatów na tematy związane z profilaktyką, wychowaniem. Pedagog posiadający dodatkowe kwalifikacje prowadzi również zajęcia specjalistyczne, np. korekcyjno-kompensacyjne (w przypadku ukończenia studiów z zakresu terapii pedagogicznej), rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne, z doradztwa zawodowego. Często również pedagodzy szkolni zastępują innych nauczycieli w sytuacji ich nieobecności w szkole, prowadząc w klasach zajęcia profilaktyczne. Warto nadmienić, że zajęcia te realizują również z własnej inicjatywy w ramach szkolnego programu wychowawczo-profilaktycznego, którego są w dużym stopniu autorami. Pedagodzy szkolni są także koordynatorami wielu projektów profilaktycznych o zasięgu lokalnym, regionalnym czy ogólnopolskim, które realizowane są w szkole np. „Archipelag skarbów", „Spójrz inaczej". W ich ramach prowadzą zajęcia, ale także organizują spotkania ze specjalistami z zewnątrz, np. policjantami czy lekarzami, oraz różnorodne konkursy. Niektórzy pedagodzy pełnią również rolę opiekuna studentów w trakcie realizacji przez nich praktyk studenckich, służąc radą, dzieląc się zdobytą wiedzą i doświadczeniem. Obok prezentowanych zadań pedagog musi wykonywać również te, które zostaną mu zlecone przez dyrektora szkoły[26].

Reasumując dotychczasowe rozważania, pedagog szkolny w rozumieniu przepisów powinien być diagnostą, osobą udzielającą pomocy psychologiczno-pedagogicznej, prowadzącą działalność profilaktyczną, mediacyjną, wspierającą innych pracowników szkoły w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomagającą rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu potencjału uczniów[27]. Takie ujęcie zadań pedagoga szkolnego bliskie jest koncepcji Bożeny Matyjas, która twierdzi, że pedagodzy przygotowują się do pełnienia następujących ról: doradcy metodycznego – niosącego pomoc

[26] T. Lewandowska-Kidoń, B. Kalinowska-Witek, op. cit., s. 23.

[27] W. Walc, *Rola pedagoga szkolnego w opiniach studentów pedagogiki*, „Lubuski Rocznik Pedagogiczny" 2016, nr 35/1, s. 182.

nauczycielom-wychowawcom; opiekuna, terapeuty – bezpośrednio pomagającego uczniom; mediatora w interakcjach: uczeń – uczeń, uczeń – nauczyciel, uczeń – rodzic, rodzic – nauczyciel; konsultanta pomagającego rodzicom; inicjatora i koordynatora pracy opiekuńczo-wychowawczej; łącznika szkoły ze środowiskiem oraz instytucjami wspomagającymi szkołę w wypełnianiu przez nią różnorodnych zadań[28].

Pedagog szkolny jest zobligowany także do skrupulatnego prowadzenia dokumentacji swojej pracy, z czego rozlicza się przed dyrektorem szkoły lub pracownikami kuratorium oświaty w przypadku kontroli. Każdy pedagog szkolny prowadzi dziennik swojej pracy, w którym opisuje poszczególne zadania, które wykonał danego dnia. Znajdują się w nim także nazwy i adresy instytucji, z którymi współpracuje, tygodniowy plan pracy oraz lista uczniów objętych poszczególnymi formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej na terenie szkoły. Pedagog, podobnie jak pozostali nauczyciele, jest zobligowany do dokumentowania prowadzonych przez siebie zajęć dodatkowych (np. korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających umiejętności uczenia się) w specjalnie do tego przeznaczonym dzienniku (w formie papierowej lub elektronicznej)[29]. Ponadto pedagog zobowiązany jest do przechowywania opinii i orzeczeń z poradni psychologiczno-pedagogicznej, kontraktów sporządzonych z uczniami, wykazu uczniów objętych pomocą materialną oraz innych pism dotyczących problemów uczniów np. pism z sądu rodzinnego i dla nieletnich, policji, miejskich ośrodków pomocy społecznej (np. w przypadku uczniów korzystających z bezpłatnych posiłków), instytucji pieczy zastępczej (w przypadku dzieci wychowujących się np. w rodzinach zastępczych) czy pism o regularne posyłanie dziecka na zajęcia szkolne (redagowanych w przypadku, gdy dany uczeń był nieobecny z nieznanych przyczyn w szkole przez dłuższy czas, tj. na ponad 50% lekcji). Wielu pedagogów prowadzi również wykaz pism wychodzących oraz wpływających oraz sporządza notatki robocze z różnych interwencji z udziałem uczniów czy rodziców. Pedagog szkolny jest również zobligowany do przygotowania i przedstawienia dyrekcji planu pracy pedagoga, określającego zadania i formy ich realizacji oraz okres ich wykonania (może to być plan sporządzony semestralnie lub rocznie), a na koniec każdego semestru sprawozdania z podjętych przez niego działań[30].

[28] B. Matyjas, op. cit., s. 85-86.

[29] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2017, poz. 1591), §11.

[30] *Teczka pracy pedagoga szkolnego*, red. M. Łoskot, Poznań 2019, s. 10.

Wyzwania stojące przed pedagogiem szkolnym

Praca pedagoga szkolnego nie jest łatwa i wiąże się z wieloma wyzwaniami. Jednym z nich jest współpraca z rodzicami uczniów. Zgodnie z tym, co pisze Mieczysław Łobocki, jest nią „współdziałanie obu środowisk wychowawczych, zmierzające do urzeczywistnienia określonych celów, w tym zwłaszcza podejmowania wspólnych decyzji oraz konkretnych działań. Owa współpraca nie powinna być tylko spełnieniem oczekiwań jednych wobec drugich, lecz przede wszystkim wspólnym poszukiwaniem rozwiązań niepokojących ich problemów. Dotyczą one przeważnie spraw związanych z nauczaniem, uczeniem się i wychowaniem uczniów. Natomiast całkowicie niepożądana jest sytuacja, w której obie strony pozostają w opozycji”[31]. Współdziałanie rodziców z nauczycielami (także pedagogiem szkolnym) warunkuje harmonijny rozwój dziecka, jego postępy w nauce. Warto nadmienić, że jest ono jednym z odgórnych celów dotyczących zadań szkoły.

Niestety współpraca między szkołą a rodzicami często nie układa się dobrze. Szkoła nie zawsze odpowiada wymaganiom rodziców. Wynika to m.in. z nieufności czy wzajemnego obarczania się odpowiedzialnością za wychowanie dziecka. Wielu rodziców oczekuje od szkoły, że ta wyręczy ich w wychowaniu ich potomka. Przyczyną nieefektywnej współpracy jest także niewłaściwa komunikacja na linii nauczyciel – rodzic – uczeń lub jej brak. Jej powodem mogą być doświadczenia rodziców z lat szkolnych. Jeżeli w czasach, w których pełnili oni rolę uczniów, doznawali rozczarowań i stresów, do kontaktów ze szkołą najprawdopodobniej będą się odnosić sceptycznie[32]. Mieczysław Łobocki wskazuje na jeszcze inne przyczyny niewłaściwych relacji między nauczycielami a rodzicami: wzajemna nieufność, brak uzgodnionych celów oraz sposobów współpracy nauczycieli i rodziców, zbyt przedłużające się współdziałanie wyłącznie o charakterze jednokierunkowym, wyolbrzymianie spraw związanych z nauką uczniów, traktowanie współdziałania w sposób formalny lub doraźny, organizowanie współpracy jedynie z powodu niezwykłych okoliczności lub warunków życiowych uczniów[33].

Pedagog szkolny, aby móc prawidłowo realizować swoje zadania, powinien pozyskać do współpracy rodziców uczniów i wspólnie z nimi wybrać odpowiedni do danej sytuacji sposób postępowania z dzieckiem. Dużą rolę będzie tu odgrywać indywidualna rozmowa z opiekunami, podczas której pedagog

[31] M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007, s. 176-177.
[32] W. Żłobicki, *Psychospołeczne uwarunkowania komunikacji między nauczycielami a rodzicami*, [w:] *Nauczyciel w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*, red. M. Jabłońska, Wrocław 2000, s. 86-87.
[33] M. Łobocki, *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Warszawa 1985, s. 26-32.

uzyska informacje o warunkach, w jakich dziecko funkcjonuje w domu, stopniu zaspokojenia jego potrzeb, jakości stymulacji rozwoju dziecka, relacji z pozostałymi domownikami. W trakcie takiej rozmowy pedagog powinien się starać zmotywować rodzica do przezwyciężenia trudności wychowawczych i próby likwidacji problemów, z jakimi boryka się on i dziecko. Przy czym należy pamiętać, że wizyta rodziców u pedagoga szkolnego powinna pomóc przede wszystkim dziecku. Pedagog nie jest wychowawcą rodziców i ich nie zastąpi.

Niestety, jak zostało wcześniej wspomniane, współpraca pedagoga z rodzicami może być trudna. Dochodzi do tego zwłaszcza w sytuacji, kiedy źródłem problemu dziecka jest sposób jego wychowywania w rodzinie czy trudna sytuacja rodzinna. Opiekunowie często nie dopuszczają do siebie myśli, że niewłaściwe zachowanie ucznia może wynikać z problemów w rodzinie. W związku z tym w czasie rozmowy pedagoga z rodzicami może się pojawić po stronie tych drugich opór. Zgodnie z jednym ze znaczeń tego słowa, są nim wszelkie działania podejmowane świadomie lub nieświadomie przez podopiecznego (w tym rodziców), które mają na celu uniknąć pewnego obszaru wynikającego ze świadomego lub nieświadomego poczucia zagrożenia. Opór w pracy opiekuńczo-wychowawczej może przejawiać się m.in. poprzez: przedłużające się milczenie, zmianę tematu rozmowy, intelektualizację, racjonalizację, objawy somatyczne, czynny atak, otwartą odmowę, świadome kłamstwo, przenoszenie odpowiedzialności na osobę udzielającą wsparcia[34]. Opór utrudnia pomoc dziecku i jego opiekunom. Ponadto rodzice bywają często roszczeniowi, nie wierzą, że ich dziecko mogło zrobić na terenie szkoły coś złego. Nierzadko zdarza się, że grożą pedagogom napisaniem skargi do kuratorium oświaty. Sytuacje takie są na ogół mocno stresujące i obciążają emocjonalnie pedagoga szkolnego.

Pedagog szkolny w trakcie swojej pracy spotyka się także z wieloma trudnymi zachowaniami uczniów. Przyczyn ich występowania należy poszukiwać przede wszystkim w osobie ucznia oraz jego środowisku rodzinnym i rówieśniczym[35]. Irena Obuchowska pod pojęciem „problemowe zachowanie ucznia" rozumie zachowanie jako problem, do którego należy się ustosunkować i podjąć próbę jego rozwiązania[36]. Jacek Pyżalski wyodrębnił 7 kategorii zachowań uczniów, które przez wychowawców są uważane za najtrudniejsze. Należą do nich: agresja werbalna, zagrożenie agresją fizyczną, okazywanie lekceważenia,

[34] E. Jarosz, E. Wysocka, *Diagnoza psychopedagogiczna podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa 2006, s. 37-38.

[35] K. Kozłowska, *Trudne zachowania uczniów a style rozwiązywania problemów przez nauczycieli*, „Meritum Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny" 2017, nr 2 (45), s. 18.

[36] I. Obuchowska, *Problemowe zachowania uczniów*, [w:] *Sztuka nauczania czynności nauczyciela podręcznik akademicki*, red. K. Kruszewski, Warszawa 2004, s. 376.

sytuacje związane z przekraczaniem prawa przez uczniów (np. kradzieże, niszczenie mienia), sytuacje związane z negatywnym oddziaływaniem grupy uczniów, ignorowanie poleceń nauczyciela, szantaż[37]. Do problemowych zachowań młodych ludzi zaliczają się również: ucieczki z lekcji, uzależnienia od gier komputerowych, telefonów komórkowych, Internetu, pornografii, opalania; palenie papierosów; eksperymentowanie z alkoholem, narkotykami, dopalaczami, lekami bez recepty.

W sytuacji występowania scharakteryzowanych zachowań to od pedagoga szkolnego oczekuje się właściwej reakcji na nie, co oczywiście wynika z zadań, jakie musi on, z racji wykonywanej pracy, realizować. Mowa tu głównie o podejmowaniu wszelkich interwencji. W związku z tym pedagog szkolny w swojej codziennej pracy styka się z wieloma trudnymi zachowaniami. Nie każdy z uczniów jest skłonny do współpracy, wielu z nich z agresją reaguje na wszelkie próby pomocy czy konsekwencje, jakie muszą ponieść za swoje niewłaściwe zachowanie. Zdarza się, że uczniowie ubliżają pedagogowi szkolnemu (funkcjonariuszowi publicznemu), często nawet wiedząc o tym, że art. 226 Kodeksu karnego wyraźnie mówi o tym, że „Kto znieważa funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną podczas i w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”[38]. Niektórzy z nich, zwłaszcza ci znajdujący się pod wpływem środków odurzających, mogą stanowić realne niebezpieczeństwo, np. uderzając pedagoga. W sytuacji, kiedy uczniowie są oporni na wszelkie działania i nie zmieniają swojego zachowania, wiele osób może twierdzić, że pedagog szkolny jest nieskuteczny w swoich działaniach i obwiniać go za występujące w dalszym ciągu w placówce problemy z uczniami. Sytuacja ta może rodzić u pedagogów poczucie niezrozumienia, bezradności, niską samoocenę, a także wpływać na jakość dalszej współpracy z nauczycielami.

Do pedagoga szkolnego zgłaszają się również uczniowie z problemami emocjonalnymi, np. okaleczający się czy mający myśli samobójcze. Są to trudne, a zarazem bardzo delikatne przypadki. Rozmowa z osobami, które przejawiają zachowania autodestrukcyjne lub rozważają popełnienie samobójstwa wymaga od pedagoga wielu umiejętności, zwłaszcza z zakresu interwencji kryzysowej. Każde wypowiedziane słowo, każdy gest w trakcie rozmowy z taką osobą jest niezwykle istotny. Często to od nich zależy, czy osoba pragnąca zakończyć swoją egzystencję targnie się na swoje życie czy też tego nie uczyni[39]. Warto

[37] J. Pyżalski, *Nauczyciele – uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*, Kraków 2007, s. 78.
[38] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz.U. 2019poz. 1950), art. 226.
[39] A. Lipczyński, *Psychologiczna interwencja w sytuacjach kryzysowych*, Warszawa 2007, s. 43.

nadmienić, że w przypadku samobójstw młodych ludzi, uczęszczających jeszcze do szkoły, często winy za to zdarzenie szuka się właśnie w środowisku szkolnym, przede wszystkim u psychologów i pedagogów szkolnych. Pada często wtedy pytanie: dlaczego dziecko nie otrzymało odpowiedniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej?, nawet jeśli młody człowiek otrzymał wsparcie. Sytuacje takie są niezwykle trudne, pokazują także, jak duża odpowiedzialność spoczywa na osobach zatrudnionych na stanowisku pedagoga szkolnego.

W zawód pedagoga szkolnego wpisanych jest wiele czynników obciążających, które powodują objawy przemęczenia rzeczywistością. Wśród tych czynników można wyszczególnić: trudne sytuacje szkolne, wspomnianą bezwzględność i agresję ze strony niektórych uczniów, świadomość, że między tym co chciałoby się osiągnąć, dając z siebie wszystko, a tym co rzeczywiście udaje się osiągnąć, widnieje ogromna przepaść, niezrozumienie, brak wdzięczności ze strony rodziców, kolegów z pracy i przełożonych, biurokracja, niskie zarobki, niski prestiż zawodu, wykonywanie dodatkowych bezpłatnych zadań. Trudne warunki pracy zawodowej powodują, że staje się ona stresująca, co na ogół powoduje wiele negatywnych implikacji. Długotrwałe działanie stresu zazwyczaj prowadzi do rozregulowania organizmu. Pojawiają się problemy w funkcjonowaniu na poziomie psychologiczno-duchowym, społecznym oraz zdrowia somatycznego. Napięcie związane ze stresem skierowane jest bezpośrednio do wewnątrz, na zewnątrz i z czasem przekształca się w chorobę. Jednym z konsekwencji tego procesu jest wypalenie zawodowe[40].

Według Heleny Sęk wypalenie zawodowe „pojawia się u przedstawicieli zawodów, w których bliska, zaangażowana interakcja z drugim człowiekiem, stanowi istotę profesjonalnego działania i warunkuje powodzenie w danym zawodzie, sukces i rozwój”[41]. Christina Maslach zdefiniowała wypalenie zawodowe jako: „psychologiczny zespół wyczerpania emocjonalnego, depersonalizacji oraz obniżonego poczucia dokonań osobistych, który może wystąpić u osób pracujących z innymi ludźmi w pewien określony sposób”[42]. Jak wynika z przytoczonej definicji, za pierwszy przejaw początku wypalenia zawodowego zdaniem badaczki uznaje się emocjonalne wyczerpanie, objawiające się mniejszym zainteresowaniem sprawami zawodowymi, obniżoną aktywnością, drażliwością, pesymizmem, stałym napięciem psychofizycznym, a także lękiem, poczuciem zmęczenia fizycznego i bezsennością. Z czasem u jednostki pojawia się depersonalizacja, a więc

[40] I. Heszen, H. Sęk, *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2008, s. 143.
[41] *Społeczna psychologia kliniczna*, red. H. Sęk, Warszawa 1998, s. 9.
[42] Ch. Maslach, S. E. Jackson, *Wypalenie w perspektywie wielowymiarowej*, [w:] *Wypalenie zawodowe. Przyczyny – Zapobieganie*, red. H. Sęk, Warszawa 2000, s. 15.

obojętność, dystansowanie się wobec problemów osób z otoczenia, obniżenie wrażliwości, ograniczenie i sformalizowanie kontaktów, cynizm, nazbyt negatywny stosunek do ludzi, którzy są odbiorcami pomocy, obniżenie poczucia wartości własnych dokonań. Na końcu ujawnia się rozczarowanie, poczucie klęski, brak satysfakcji z pracy, a co za tym idzie, brak zaangażowania w wykonywaną pracę. Charakterystyczna jest także utrata zdolności do rozwiązywania problemów zawodowych. Ograniczenie możliwości przystosowania może objawiać się zachowaniami agresywnymi i absencją w pacy stosowaną jako mechanizm obronny[43].

Z kolei Bogusław Śliwerski, pisząc o wypaleniu zawodowym wśród nauczycieli, wyróżnia następujące jego fazy:

1) zafascynowanie – w tej fazie nauczyciel silnie angażuje się w swoją pracę;
2) stagnacja – praca sprawia edukatorowi coraz więcej trudności, oczekiwania uczniów, rodziców i dyrekcji szkoły zaczynają denerwować nauczyciela;
3) frustracja – nauczyciel odbiera negatywnie swoich uczniów, ma problemy z dyscypliną, stosuje przymus, czuje się rozczarowany swoją pracą;
4) apatia – całkowicie zanikają przyjazne stosunki edukatora z uczniami, wykonuje on tylko niezbędne czynności, unika rozmów na tematy zawodowe;
5) syndrom wypalenia – pojawia się w momencie całkowitego wyczerpania, zrezygnowania odczuwanego przez nauczyciela[44].

Symptomy, które charakteryzują syndrom wypalenia zawodowego u nauczycieli to:

1) w sferze psychicznej: negatywny obraz własnych umiejętności, negatywny stosunek do uczniów i ich rodziców, negatywna ocena oddziaływania szkoły, zanik zainteresowań problematyką zawodową, ucieczka w fantazję, trudności z koncentracją uwagi;
2) w sferze emocjonalnej: poczucie bezsilności, przygnębienie, użalanie się nad sobą, pobudliwość, znerwicowanie, poczucie braku uznania, lęki, zmienność nastrojów;
3) w sferze fizycznej: zmęczenie i podwyższona skłonność do zachorowań, trudności wegetatywne (serce, oddychanie, trawienie), bóle głowy i brzucha, osłabienie napięcia mięśni, zakłócenia snu, wysokie ciśnienie krwi, zmniejszona odporność;

[43] Ibidem, s. 24-25.

[44] B. Śliwerski, *Wypalenie zawodowe nauczycieli*, [w:] *Szkoła a wypalenie zawodowe*, red. J. Kropiwnicki, Zielona Góra 1999, s. 9.

4) w sferze społecznej: zanik dotychczasowego zaangażowania, problemy z zarządzaniem czasem, utrata chęci pomagania uczniom mającym trudności, problemy, ograniczanie kontaktów z rodzicami uczniów, ograniczanie kontaktów z kolegami (koleżankami), narastanie konfliktów w życiu prywatnym, niedostateczne przygotowanie się do zajęć dydaktycznych, absencje w pracy[45].

Wypalenie zawodowe to bardzo niebezpieczne zjawisko, obciążające człowieka zmagającego się z nim. Najczęściej w celu poradzenia sobie z nim należy zwrócić się po profesjonalną pomoc (do lekarza, terapeuty, psychologa)[46].

Podsumowanie – kilka wniosków końcowych

W niniejszym artykule starano się ukazać wieloaspektowość pracy pedagoga szkolnego. Choć to zawód stosunkowo młody i przez wiele osób nie do końca jeszcze doceniany, to niezwykle ważny, zwłaszcza w dobie globalizacji i dynamicznych przemian społeczno-kulturowych, które nie pozostają bez wpływu na funkcjonowanie dzieci i młodzieży. W polskich szkołach nie brakuje uczniów zmagających się z wieloma problemami, takimi jak: uzależnienia, agresja (fizyczna i werbalna), wagarowanie, kradzieże, depresja, zachowania autodestrukcyjne, niepowodzenia edukacyjne, trudności w nauce, trudności w przystosowaniu się do nowych warunków, trudności w funkcjonowaniu wynikające z niepełnosprawności. W piśmiennictwie określa się je mianem dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a koordynowanie i udzielenie im skutecznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej powierza się pedagogowi szkolnemu. Warto nadmienić, że bezpośrednia praca z uczniami, choć stanowi podstawowe zadanie pedagoga, nie należy do jego jedynych obowiązków. W ramach 22 godzinnego pensum musi on także współdziałać z rodzicami swoich podopiecznych, nauczycielami oraz wieloma instytucjami w celu zmaksymalizowania efektów podejmowanych przez siebie działań. Dla uczniów pedagog jest osobą, do której zawsze mogą zwrócić się z prośbą o wsparcie, dla nauczycieli specjalistą, który potrafi sobie radzić w trudnych sytuacjach, dla rodziców zaś tym nauczycielem, który nie stawia ocen i może im pomóc w procesie wychowania ich dzieci. W związku z tym coraz częściej wskazuje się, że pedagog szkolny to trudny i wymagający zawód. Osoby go wykonujące muszą posiadać dużą wiedzę nie tylko z zakresu pedagogiki, ale

[45] Ibidem, s. 10.

[46] E. Bilska, *Jak Feniks z popiołów czyli syndrom wypalenia zawodowego*, „Niebieska Linia" 2004, nr 4, s. 5.

także psychologii, prawa oraz pracy socjalnej. Nie należy zapominać, że pedagog to zawód i jednocześnie, a może przede wszystkim, powołanie. W profesji pedagoga szkolnego mają zatem znaczenie nie tylko zdolności wyuczone, ale też te wrodzone. Cechy osobowości, temperament, kompetencje miękkie powinny razem z posiadaną wiedzą służyć dobru uczniów oraz mieć wspólny mianownik z miłością do dzieci i wykonywanej pracy.

Podejmowane przez pedagoga szkolnego zadania powinny się stać źródłem satysfakcji[47]. Nie zawsze jednak tak się dzieje. Wynika to głównie z dużej liczby obowiązków określonych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, które w rzeczywistości szkolnej ulegają modyfikacji czy też wykraczają poza treści tego rozporządzenia, zmuszając pedagogów do ciągłego poszerzania swojej wiedzy, rozwijania różnych umiejętności – szeroko rozumianego dokształcania się. Na przykład wielu pedagogów musi prowadzić w szkole zajęcia z doradztwa zawodowego czy zajęcia logopedyczne, co wiąże się z koniecznością podjęcia nauki na dodatkowych kierunkach. Duży problem stanowią również niskie zarobki, zwłaszcza w przypadku nauczycieli stażystów i kontraktowych, a więc osób dopiero rozpoczynających pracę w zawodzie. Otrzymywane wynagrodzenie nie pozwala często na godziwe życie. W ostatnim czasie również społeczne uznanie zawodu nauczyciela znacznie ucierpiało. Wynika to przede wszystkim ze wspomnianych niskich zarobków, ale też wizerunku nauczyciela prezentowanego w mediach. Ponadto praca pedagoga wiąże się z koniecznością pełnienia swoistej roli społecznej, w której duże znaczenie odgrywa kontakt z drugim człowiekiem oraz z radzeniem sobie z sytuacjami, które wymagają zaangażowania emocjonalnego. Wszystko to powoduje, że pedagog szkolny, realizując takie, a nie inne zadania, narażony jest szczególnie na zjawisko wypalenia zawodowego. Warto też podkreślić, że pedagog często bywa traktowany jako osoba, która ma dokonać cudu i rozwiązać pojawiające się problemy opiekuńczo-wychowawcze w jeden dzień[48]. W obliczu takich oczekiwań pedagogów ogarnia poczucie bezradności, które tylko intensyfikuje prawdopodobieństwo doświadczania wspomnianego wypalenia zawodowego.

Scharakteryzowane problemy, wyzwania powodują też, że z czasem może być trudno znaleźć osoby chętne do pracy w charakterze pedagoga szkolnego oraz pokazują, jak ważną rolę odgrywa właściwe przygotowanie studentów –

[47] D. Adamczyk, *Wypalenie zawodowe nauczyciela w perspektywie odpowiedzialności i troski o człowieka*, „Seminare" 2003, t. 34, s. 250.

[48] M. Sałasiński, B. Badziukewicz, *Vademecum pedagoga szkolnego*, Warszawa 2003, s. 66-73.

przyszłych pedagogów – do pełnienia tej trudnej, ale bardzo potrzebnej funkcji. Uwidaczniają także konieczność dokonania zmian, które pomogłyby w odciążeniu pedagogów. Można tu wskazać chociażby zwiększenie finansowania na pomoc psychologiczno-pedagogiczną w szkole, co spowodowałoby możliwość zatrudnienia w szkole innych specjalistów, np. doradcy zawodowego, terapeuty pedagogicznego czy logopedy, a więc osób, których zadania realizuje obecnie wielu pedagogów szkolnych. Warto również pomyśleć nad większym wsparciem psychologicznym, zwiększoną możliwością uczestnictwa w superwizji (indywidualnej lub wieloosobowej)[49], co pozwoliłoby spojrzeć pedagogom szkolnym na wykonywaną pracę z dystansu, oczami innej osoby, a także podniosło profesjonalizm i jakość ich pracy oraz przezwyciężyło spotykane trudności.

Bibliografia

1. Adamczyk D., *Wypalenie zawodowe nauczyciela w perspektywie odpowiedzialności i troski o człowieka*, „Seminare" 2003, t. 34.
2. Bilska E., *Jak Feniks z popiołów czyli syndrom wypalenia zawodowego*, „Niebieska Linia" 2004, nr 4.
3. Gop A., *Sylwetka pedagoga specjalnego – badania korelacyjne studentów pedagogiki specjalnej*, „Szkoła Specjalna" 2013, nr 2.
4. Heszen I., Sęk H., *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2008.
5. Jarosz E., Wysocka E., *Diagnoza psychopedagogiczna podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa 2006.
6. Kozłowska K., *Trudne zachowania uczniów a style rozwiązywania problemów przez nauczycieli*, „Meritum Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny" 2017, nr 2 (45).
7. Lasota A., *Pożądane cechy nauczyciela-pedagoga w ujęciu klasycznych i współczesnych koncepcji*, „Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna" 2016, nr 1.
8. Lewandowska-Kidoń T., Kalinowska-Witek B., *Rola pedagoga szkolnego w szkolnym systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Lublin 2016.
9. Lipczyński A., *Psychologiczna interwencja w sytuacjach kryzysowych*, Warszawa 2007.
10. Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007.
11. Łobocki M., *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Warszawa 1985.
12. Łuczyńska M., Olech A., *Wprowadzenie do superwizji pracy socjalnej*, Warszawa 2013.
13. Maslach Ch., Jackson S. E., *Wypalenie w perspektywie wielowymiarowej*, [w:] *Wypalenie zawodowe. Przyczyny – Zapobieganie*, red. H. Sęk, Warszawa 2000.

[49] M. Łuczyńska, A. Olech, *Wprowadzenie do superwizji pracy socjalnej*, Warszawa 2013, s. 7.

14. Matyjas B., *Pedagog szkolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Plich, Warszawa 2005.
15. Obuchowska I., *Problemowe zachowania uczniów*, [w:] *Sztuka nauczania czynności nauczyciela podręcznik akademicki*, red. K. Kruszewski, Warszawa 2004.
16. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
17. Pyżalski J., *Nauczyciele-uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*, Kraków 2007.
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2017, poz. 1591).
19. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania (Dz.U. 2011, nr 6, poz. 23).
20. Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 15 września 1982 r. (Dz.U. MOiW 1982, nr 29, poz. 27).
21. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. 2014, poz. 1145).
22. Sałasiński M., Badziukewicz B., *Vademecum pedagoga szkolnego*, Warszawa 2003.
23. Słoma M., *Nowa rola pedagoga*, „Edukacja i Dialog" 2001, nr 6.
24. *Społeczna psychologia kliniczna*, red. H. Sęk, Warszawa 1998.
25. Śliwerski B., *Wypalenie zawodowe nauczycieli*, [w:] *Szkoła a wypalenie zawodowe*, red. J. Kropiwnicki, Zielona Góra 1999.
26. Tanaś V., Welskop W., *Pedagog we współczesnym świecie*, Łódź 2015.
27. *Teczka pracy pedagoga szkolnego*, red. M. Łoskot, Poznań 2019.
28. Ustawa z 14 grudnia 2016 Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 59).
29. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. 2006, nr 97, poz. 674 z późń. zm.).
30. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz.U. 2019, poz. 1950).
31. Walc W., *Rola pedagoga szkolnego w opiniach studentów pedagogiki*, „Lubuski Rocznik Pedagogiczny" 2016, nr 35/1.
32. Wołczyk J., *Sylwetka zawodowa pedagoga szkolnego a potrzeby socjalistycznej szkoły. Nauczanie i Wychowanie*, Warszawa 1977.
33. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 r. (Dz.U. MOiW 1975, nr 11, poz. 112).
34. Żłobicki W., *Psychospołeczne uwarunkowania komunikacji między nauczycielami a rodzicami*, [w:] *Nauczyciel w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*, red. M. Jabłońska, Wrocław 2000.

School counsellor in the Polish education system

Abstract

The aim of the article is to present the specificity of working as a school counsellor. A school counsellor is a teacher responsible at school for carrying out tasks in the field of psychological and pedagogical assistance. He/she undertakes diagnostic, mediation, educational, therapeutic and preventive actions towards students, especially those that cause educational problems and exhibit socially unacceptable attitudes, and also cooperates with many people and institutions. Working as a school counsellor is not easy, and therefore such a person has to face many challenges that significantly burden him/her mentally in his/her daily work.

Keywords: school counsellor, teacher, education, psychological and pedagogical assistance